

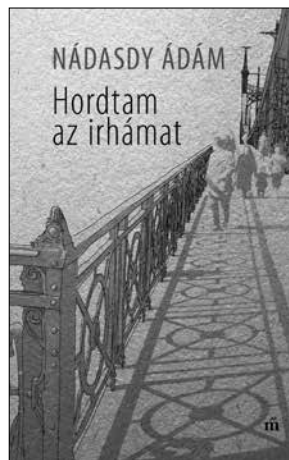
ZSUGORODÓ PÁRHUZAMOSOK

*Nádasdy Ádám: Hordtam az irhámat. Beszélgetés, írások, naplók 1994–2022;
Billeg a csónak. Versek 2019–2023*

Ha jól emlékszem, 1979 végén történhetett, hogy táviratilag berendeltek az ELTE rektori hivatalába (telefonom ugyanis nem volt). Sejtettem, mi állhat a háttérben, október végén magam is csatlakoztam a Charta '79 aláíróihoz. Bízam ugyan abban, hogy „karóba nem húznak ma már”, de gyanítottam, hogy a tudományos továbbképzési ösztöndíjam lejárta után elbúcsúzhatom az egyetemről. (Ebben nem is tévedtem.) A másik két beidézett közül az egyik Nádasdy Ádám volt, akit elkísért a tanszékvezetője is. A karóba húzás valóban elmaradt, a dorgálás mellé teát is kaptunk. De azért nem voltam vidám, szemben Nádasdyval, aki kifelé menet megjegyezte, hogy „ha valaki istállómasternek áll, az ne csodálkozzon, ha a lovak néha dobrogolnak az istállóban”. (Az utóbbi ige történelmi hitelességéért nem kezeskedem, bennem ez maradt meg, nyilván, mert tetszik a szó.)

Ez az ősrégi történet azért jutott eszembe, mert Nádasdy „irhás” kötetének első beszélgetésében úgy nyilatkozik a politikáról, hogy az „reménytelennek tűnt ebben az országban a kommunisták alatt”. Önmagát pedig – nem kis mértékben a családi háttér miatt, amely ellen, mint mondja, soha nem lázadt – az ellenállás szimbolikus gesztusain *alkatilag* kívül állóként írja le: „ez annyira távol állt tőlem”. A Charta-aláírás mégiscsak politikai gesztus volt, amelynek szimbolikus jelentőségét annak idején reálisan világította meg az istálló-hasonlattal. A jelek szerint azonban eszébe sem jutott felidézni, amikor a politikához való viszonyáról beszélt. Talán azért, mert a két Charta-akció „dobrokolásának” akkori jelképes erejét az elmúlt évtizedek olyan „halványra betegítették”, hogy az ma már alig érezhető.

De azért további két helyen is olvashatunk a politikáról a kötetben. Az egyik a *Rendpárti vagyok* című írás, amely eredetileg a Láthatatlan Kollégium évzáró beszédeként született 1995-ben. Meghatóan szép, mai szemmel nézve szinte naivnak látszó gondolatok ezek az értelmiségiek jövődjéről egy átalakulni készülő országban. Ha bő másfél évtizeddel korábban az értelmiség politizálásnak szánt tiltakozását az istállóból kitörni nem tudó lovak dobogásához hasonlította, most klasszikusabb utalással él. Legyenek olyanok, mint a capitoliumi ludak, csapjanak „éktelen gágogást”, „a legkisebb zajra, a leglengébb éjszakai kísértet felrémlésére is”. Rendre szükség van; de az is nyilvánvaló számára, hogy ennek a rendnek a szabályait nem a ludaknak kell lefektetniük, hanem azoknak, akik értenek az ilyesmihez (vagyis a politikusoknak). Ugyanakkor ennek a rendnek gyengének kell lennie, vagyis lehetővé kell tennie a politikai hatalom folytonos önkorlátozását, „a megszorítások

Magvető Kiadó
Budapest, 2023
200 oldal, 4999 Ft

folytonos felülvizsgálatát”. József Attila híres sorával vitatkozva úgy véli: nem a szabadság fogja megszülni a rendet, hanem fordítva, a rendből léphet elő az egyén és a kisebb közösségek szabadsága. Mielőtt még legyintenénk („hol vagyunk már ettől az illúziótól”), figyeljünk fel arra, hogy ennek a szabadságnak az eljövételét Nádasy ahhoz a feltételhez köti, hogy a társadalom „talán majd egyszer” kikínlódja magából a „mindenki pórusaiba ivódott, természetes civil méltóságot”. A kínlódás jelenleg is tart – azt hiszem, ez a legtöbb, amit ma erről mondhatunk... A Petőfi Rádióban 1997-ben elhangzott *Rádiónapló* szintén fontos megjegyzéseket tartalmaz az általa kívánatosnak tartott „politikai viselkedésről”. Határozott fenntartásait fogalmazza meg annak kapcsán, hogy az idő tájt az akkori szerb ellenzék letartóztatással fenyegette az általa megbuktatni szándékozott hatalom politikai vezetőit. Ezt nem tartotta helyesnek: „a hatalomból kikerülteket ne büntessék meg azért, ahogyan a hatalmat gyakorolták”. Felhívta a figyelmet egy könnyen átlátható összefüggésre, amelyet ebben a régióban hajlamosak vagyunk szem elől téveszteni. Nevezetesen arra, hogy „a hatalom nem azonos az emberrel”, hanem olyan, mint egy munkahely, „ahonnan ki lehet rúgni valakit, aztán menjen isten hírével”.

A politikai szál kiemelésével nem azt akarom sugallni, hogy tematikailag vagy gondolatilag ez a legfontosabb „vezérfonala” a kötet írásainak. Sokkal hangsúlyosabb a családi háttérnek („eine K. und K. Familie”), vagyis annak a konzervatív polgári környezetnek a felidézése, amely akár pozitív, akár negatív módon meghatározta a szerző „eszmélkedését”, így a politikumhoz való viszonyát is. Nádasy maximális őszinteséggel vall ennek a milliónek (a többnyelvűségnek, a kulturális sokrétűségnek, a polgári tartás elvárásainak) a tagadhatatlan előnyeiről, miközben nem hallgatja el a hátrányokat sem. Egyetlen mozzanatot emelnék ki: a „nie fragen” elvet, vagyis azt, hogy a hozzátartozókat nem szabad fölöslegesen faggatni, mert ami ránk tartozik, azt úgymondják. „Nem volt szokás egymás életét minősíteni vagy akár fürkészni.” Megjegyzi, hogy ez az elv később sokszor eszébe jutott és „annyiszor segített”. Ennek azonban ára is volt: együtt járt bizonyos hidegséggel. A politika persze a családi kapcsolatok révén is megjelenik, bár egy gyereknek vagy akár egy kamasznak ez nem mindig nyilvánvaló. Elegendő *Az igazi idegen* című írást említeni, amelyben beszámol 1956 karácsonyáról és látogatójukról, Géza bácsiról (édesanyja előző férjéről), aki hét évet ült börtönben. „Az ’56-os karácsony őrála szólt, meg a levett forradalomról, meg az újra elveszett szabadságról. A városon jeges csend ült. Tízéves voltam, de sokat tanultam azon az éjszakán.” De ott van a politika a többi gyerekkori emlékekben is: a Velencei tóban fürdőző szovjet katonafeleségek képében éppúgy, mint a válogatott futballmérkőzés ürügyén Pestre látogató ausztriai rokonok komikus epizódjában (a gyerek nem érti, hogy miért nem érdekli a meccs eredménye Jenő bácsit). Vannak azután olyan érzések, amelyek nem tűnnek el nyomtalanul a kommunista rendszerrel vagy a gyerekekkel együtt. Erről számol be a *Külföldi vagyok* című *Litera*-naplórészlet, amely akár a kötet másik hangsúlyos tematikai ágához, az angol nyelvvel kapcsolatos történetek sorához is köthető. (Amely természetesen összefügg a családi réteggel is, hiszen az angol iránti érdeklődést az egész família fura hóbortnak tartja, ugyanakkor a korabeli szűkös lehetőségekhez mérten szabad utat enged a gyerek bizarr vágyának.) A „külföldiség” érzése azonban a hatvan felé közeledő, ismert nyelvész, egyetemi tanárt, fordítót fogja el, amikor belép a British Council épületébe. Mint írja, „sohase fog már kimenni belőlem az a szorongó érzés, amikor a kommunizmus alatt ilyen helyekre mentem, nem gyakran, de makacsul”. Ez bizony a politika levakarhatatlan öröksége, amit a fiatalabb korosztályok talán (illetve remélhetőleg) már nem is ismernek.

Mindebből talán kiderül, hogy a *Hordtam az irhámát* különböző tematikájú és műfajú szövegei igen sok szálon összefüggenek egymással. Érdekes az angol iránti korai vonzalom magyarázata: „egy romantikus szerelemhez” hasonlítja. Ezt úgy kell érteni, hogy (legalábbis látszólag) ebben a nyelvben nincsenek szabályok, nem kell logikát keresni, az

összefüggéseket inkább érezni kell. Ez a sajátosság „az angolt látszatra hasonlívóvá teszi egy romantikus műalkotáshoz. Valami organikusnak, természetesen nőtnek látszik, mint egy angolkert, nem olyanak, mint egy megtervezett franciakert”. Paradoxonnak látszik, de nem az, hogy amikor kiderül, az angolban is rengeteg szabály van, bár nem alaktaniak, hanem mondattaniak, a szerelem nem fordul át csalódottságba. (Mint ahogy szerelmünk tárgya még vonzóbbá válhat attól, hogy nehezebb meghódítani, mint gondoltuk.) A szerelem különben is az egyik legfontosabb hivatkozási, sőt tájékozódási pont Nádasdynál, legyen szó egy másik ember iránti érzelmekről, vagy talán a legnagyobbbról: a nyelv iránti szerelemről. Mindkét vonatkozásban találunk egy-egy figyelemre méltó kisesszét a könyvben. Az *Elbírná a saját súlyát* azt a gyerekkori emléket idézi fel, amikor a nagyapja elmagyarozza neki, a hidak legfőbb feladata az, hogy megtartsák a saját súlyukat. Felnőtt fejjel döbben rá, hogy ez a felismerés alkalmazható két ember érzelmi kapcsolatára is. „Csak olyan hídon lehet biztonsággal átmenni, amelyik maga stabil. Csak olyan ember tud egy másikat biztonsággal szeretni, aki maga stabil. Aki elbírná a saját súlyát. Én jót akartam, én segíteni akartam, én feláldozni is hajlandó lettem volna magam. Nem jól csináltam.” A nyelv iránti rajongás viszont nem fedheti el azt a tényt, hogy – akárcsak szerelmünk tárgya – gyakran zsarnokinak bizonyul, korlátokat állít, átveszi az irányítást. „A nyelv lefoga a képzetelem, vezeti a tollam. Sokszor mást mondok, mást írok, mint amit szeretnék, mert a nyelv – mint egyfajta KRESZ – fölülről beleszól abba, hogy merre fordulhatok és milyen gyorsan mehetek” (*A nyelv hatalmáról*). Nem hivatkozik rá, de néha mintha ugyanattól szenvedne, mint Roland Barthes az *Egy szerelemnyelv töredékeiben*, vagyis hogy „egyre jobban behatárolódik, szegényedik a szerelmet kifejező nyelvi eszközök tára”. Írása végén mégsem arra a következtetésre jut, mint Barthes, aki egy kisebbfajta botrányt keltve azt állította egyszer, hogy a nyelv nem egyszerűen zsarnok, hanem fasiszta, mert nemcsak tilt, hanem parancsol is. Nádasdy ellenben szereti a nyelv hatalmát, ahogy a művész is szereti az anyag ellenállását: inspirálódik tőle.

Vajon érezhető-e ez a termékeny küszködés a költő Nádasdynál, a *Billeg a csónak* versvilágában? Néhol feltétlenül. De alapjában véve nem a nyelvvel való birkózást érzem a legjellemzőbbnek erre a lírára, vagy ha mégis, akkor inkább a visszajáról. Olvasóként úgy érzem, hogy a beszélő előtt tolonganak, szinte sorba állnak a szavak, hogy helyet kapjanak a versekben, neki inkább az okoz gondot, hogy melyiket engedje a felszínre bukni. Ahogy a kötetzáró versben írja: „[...] Kivetült / sötét álomdarab, és elragad a szavak / zenéje, korcs, buta kongás, ezt hallgassátok, / mert így beszélek újra, sokáig” (*Kezdő komoly költő*). A versekben megszólaló Én általában nem rejtőzködő, nem bújjik absztrakciók mögé. Inkább elrugaszkodik egy konkrét és nagyon is világosan láttatott szituációtól a „ki is vagyok?”, „milyennek látom magamat, milyennek látnak mások?”, egyszóval a „hogyan kellene megtanulni élni?” kérdései felé. (Ez utóbbi teljes mértékben ráilleszthető a *Hordtam az irhámot* töprengésére, bár a prózai írások tele vannak humorral, míg a versekben inkább a komorabb, öngyötrőbb, nemegyszer öngúnytól átjárt hangvétel jelenik meg.) Az első költemény (*Csalán*) már ízelítőt ad ebből. A helyszín egy kert (nem otthon, vendégségben), ahol a beszélő önmaga számára is megmagyarázhatatlan indulattal, kéretlenül tépkedi a csalánokat. Beavatkozik valamibe, amihez láthatóan nincs köze, a csalánok

Magvető Kiadó
Budapest, 2024
80 oldal, 3499 Ft

pedig visszaütnek, helyesebben visszacsípnek. „Kvittek voltunk. Nem szép dolog a düh.” A beszélő hirtelen kívülről nézi magát, de nem bocsátkozik lélekelemzésbe; megelégszik ezzel a hideg, ironikusan leegyszerűsített életbölcsessel.

Ha egymást követően olvassuk a próza- és a verseskötetet, óhatatlanul rátalálunk a párhuzamokra. A versek énje is „hordja az irháját”, tulajdonképpen sehol sincs otthon (de mindenütt arra törekszik, hogy otthon érezze magát, hogy ne legyen *külföldi*). Az esszében egy konkrét életszakasról beszél („volt úgy, hogy nem laktam sehol”), míg a lírában folyamatos keresésről van szó. De mintha mindkét megnyilvánulási formában a remény szólalna meg: hogy talán szembejön valami, „amitől megértem magamat”. Nádasdy versei többnyire rímtelenek, nagyjából szabályos sorhosszúságúak, jambikus vagy inkább daktilikus lejtésűek. A struktúrájukat a strófákra tagoltságon túl gyakran az biztosítja, amit a klasszikus verstan „gondolatrítmusnak” nevezett. Horváth János írja, hogy „a vers hanganyagát a beszéd szolgáltatja, az pedig nemcsak hang, hanem gondolat kifejezés, s a hangzat alkata a gondolat rendjétől függhet”. A gondolatrítmus eszerint „rokon vagy ellentétes gondolatok sorozatából, egymásra halmozásából áll” (*Rendszeres magyar verstan*). Jó példa erre a *Rugdálja az avart* című három négysoros versszakból álló költemény. Az első strófában megpillantunk valakit, aki az őszi avart rugdossa, de joggal gondolhatjuk azt is, hogy itt a harmadik személybe helyezett énről van szó. „Ahogy megy, rugdálja az avart a járdán. / Ősz van, szereti. A szél / még visszasöpri itt-ott, hát legyen / akarata szerint: ő az erősebb.” A második strófa utolsó sorában erre felel az eső: „ő a kitartóbb”. Az utolsó versszak ezt a gondolatrítmust fenntartja ugyan, de szét is zilálja, akár a vers elején felvett perspektívát: ugyanis hirtelen egyes szám első személybe vált, vagyis megkettőzi az ént egy, a szélnél és az esőnél is hatalmasabb geometriai törvényszerűség jegyében. „És ahogy megy, a párhuzamosok / zsugorodnak vele. Fegyelmезetten / hagyom, hogy körzójével megszorítsa / a perspektíva. Mértani szabály.” Nádasdy költészetének egyik legjellemzőbb és poétikailag leghatékonyabb vonása ez a perspektíva-váltásra való képesség, amely természetesen azzal is együtt jár, hogy megrendíti a vers beszélőjének identifikálhatóságát.

Ezek után nem meglepő, hogy az én azonosságának kérdése folyamatosan visszatér a kötetben. „Másokból épülök, könnyen felejttem, / hogy meddig vagyok én, s honnantól ők, / a memóriám, ha van is, szelektív, / kétséges minden önbeszámoló” (*Másokból épülök*). De nemcsak az én–másik vagy az én–többiek viszonylatban uralkodik el a bizonytalanság, hanem a leszármazás, az ősök vonatkozásában is. „Paklim hiányos, származásom is, / nem jön utánam többé az apám, / nem téveszt össze édes fiával.” A vers zárlatában mintha már mégsem a „mennyi belőlem a valódi énem?” kérdése lenne a lényeg, hanem inkább az, hogy egyáltalán érdemes-e foglalkozni azzal a reziduummal, amely a „mások” kivonása után az énből megmaradt. „Valaki más, ne én legyek a mérce, / egy unalmas, hétköznapi alak. / Anyám, kérlek, ne menjünk messze innét: / senki elől nincs titkolnivalóm.” Óhatatlanul előkerül a privát és a publikus én közötti hasadás. „Összeszorul a torkom, ha előjön, / ahogy remek svunggal sokat beszéltem, / és pozitívan, biztos lendülettel végeztem mindent. Sajnos nem rúgott / senki belém, még pajzsra is emeltek” (*Fölmenni a színpadra*). A nyilvánosság elé lépés kényszere változik a magányba való visszavonulás vágyával (amint azt egy kivételesen rímes vers mutatja). „Sokszor a pofámba megkapom, / hogy sok a napfény, ragyogok nagyon. / [...] De esküszöm, jobb lett volna homály / majdnem sötét vagy holdsütötte táj / [...] Az én védelmem: sötétkékel rolo, / elrejt. Űdít. Szigetel. Kirekeszt. / Nem baj. Minek nyüzsögni? Minek ezt?” (*Túl napfényes*) Van az én-nem-azonosságnak egy olyan vonulata, amelyet jól ismerhetünk a prózákötetből is, mégpedig a *saját hely* hiányának a problematikája. A *Hordtam az irhámát* lapjain többször visszatér a konkrét helyhez tartozás lehetetlenségének kérdése (végül is a kötet címadó írása erről szól), vagy éppen a *külföldiség* kényelmetlen érzése (a *Külföld* és a *Külföldi vagyok* című írá-

sokban). Lírai formában úgy bukkan fel ez a kérdéskör, hogy megemeli, kitágítja a jelentéstartományát: az egyén egész életére rávetülő hiánnyá növeszti. „Másutt se jobb, mondta mindig apám, / de persze hazudott, mert másutt jobb volt, / és tudtam én is: nehéz évről évre / reménytelenül szerelmesnek lenni, / beismerni, hogy nekem nem jutott, hogy nem kapok a »másutt«-ból, amit / hiába próbáltam lokalizálni, / persze, Nyugat, de nem földrajzilag” (*Nem földrajzilag*). Azért is fontos ez a vers, mert a családi konszenzust („Seshol se jó”) visszatekintve „ártalmas hülyeségnek” látja, vagyis szakít azzal a szemlélettel, amely lemondana az elvágódás jogáról, azaz közvetve legitimálná a kényszerű röghöz kötöttséget.

Nem meglepő, hogy sok versben jelennek meg a párkapcsolati viszonyok dilemmái, az öntudatlanul vagy félig-meddig tudatosan állított csapdahelyzetek, a belőlük való kölcsönös kilábalás esélyei. A kötet címbe emelt *Billeg a csónak* szerelmes vers, amelyben a harmóniát „egy néma kérdés” ellenpontozza, anélkül, hogy lerombolná: „mozgásban állandó a helyzetünk, / billeg a csónak, fogod a kezem. / A néma kérdés nem megy el: mi ketten / minek köszönhetjük ezt az egészet?” A *Boldog új évet!* szerkezete a Te és az Én szembeállítására, vagy inkább összehasonlítására épül; mielőtt azonban az olvasó egy konkrét párkapcsolatra gondolna, a vers finoman másfelé tereli a befogadást. Felsejlik a gyanú, hogy a Te és az Én egy és ugyanazon személyn belül „elkülönböződés”, vagyis az Én önmagára vetett tekintete hozza létre ezt a szituációt, ami így nem kevésbé izgalmas és rejtélyes, mintha „valódi” párkapcsolatról lenne szó. „Te nehezen nyílsz szóra, [...] / Én túl sokat beszélek.” „Te nem választasz, inkább fanyalogsz, / ha valakinek kellesz. / Én összegyűröm, akit választottam.” „Te hamar meghalsz, hamar mész el, / ahová való vagy. / Én túl sokáig élek.” A kötetben a következő vers ugyanezt a helyzetet egyértelműsíti a két életrészt (a realist és a bármikor bekövetkezhető) elválasztó folyó-metaphora révén. „A folyót figyelem, ahogy a bajt, / a kemény léte elválasztja tőlem.” Az ennek szüksége van a szorongást keltő túlsó partra, „ahová nem megy”, éppúgy, mint a folyóra, amely határt von az emberi élet két dimenziója között. A záró versszakban azonban, ha képzeletben is, felmerül a kérdés, hogy milyen lenne ugyanez a szubjektum a másik parton. Egyáltalán valóban ugyanez lenne-e? „De onnan ide vajon visszaneznenék? / Látnám-e szorongó kis énelem? / Vagy elnéznék saját fejem fölött, / nem is látnám, hogy bámulum magam?” (*Ott úszhatnék*) Az ilyen típusú versekben van némi *soliloquia* jelleg, az ágostoni értelemben. Magányos társalgás, ha nem is a Mindenhatóval, de azzal, ami a beszélő ént mérhetetlenül meghaladja: a kiszámíthatatlannal, azzal, amire nem lehet előre felkészülni.

Korábban azt állítottam, hogy Nádasdy jobbra kerül a rímeket, valamint a klasszikusan szabályos formákat. Persze azért erre is találunk kivételt, egy tökéletesen kivitelezett szonettet. Címe, *A megoldóképlet* nyilván erre a versformára utal, nem kis mértékben ironikusan, hiszen éppen az jelenti a problémát, hogy a lírai megszólalásnak ez a módja gyakorlatilag mindent be tud fogadni. „Mert lehetsz vidám, lehetsz szomorú, / kóró-sóvány vagy dömpéri molett, / szívrabló hős vagy reszkető tanú, // a szófésztéshez nincsen jobb ecset, / az érzéseknek biztosabb odú, / mint ez a vastag, színarany keret.” A költő egyrészt érezhetően élvezzi, hogy megmerülhet a formai kötöttségek játékában, másrészt viszont lehetetlen nem értenünk, hogy miért csak ritkán engedi meg magának ezt a játékot. Ars poeticának is tekinthető tehát ez a szonett, csak éppen a fonákjáról. A „kezdő komoly költő” egyáltalán nem „szófesteni” akar, vagy az érzéseknek „biztos odút” keresni. A 2005-ös *Litera*-naplóban ugyan azt írta, hogy „szerintem is a költői művekben a szintaxis, a szótagszám, valamint a nyelvtani beágyazódások a legérdekesebbek”. De azért verseinek többségében talán mégsem ezek a legfigyelemreméltóbb tényezők, hanem az egzisztenciális drámának (vagy éppen a dráma kinzó hiányának) távolabbról vagy közelebbről felsejlő kavargása. „Hazudtam éjjel, féltem nappal. / A lebukástól féltem, ámde sajnos / nem követtem el semmit. Negatívum / volt a rovásomon: hogy ezt se, azt se.”

Soliloquia ez is, amint azt a vers zárlatában kimondja. „Ezt valakivel meg kéne beszélni. / Valakit meg kéne ölni talán” (*Ártatlan vagyok*).

Még egy ars poetica-szerű vers van a kötetben, rögtön az elején, ami talán nem véletlen. Első szinten ez sem önmagáról szól, hiszen a címe *Petri György költészete*. Olyan ez a cím, mintha egy irodalomtörténeti értekezést készülné írni a „költőtársról” – pedig hát erről szó sincs. De arra feltétlenül utal, hogy nem csupán vagy nem elsősorban a Petri nevű személyhez próbál viszonyulni, hanem ahhoz, akit a költészete tesz számunkra hozzáférhetővé. Már az első sorban utal arra a versre, amely sokak számára talán a legemblemikusabb Petri költészetében (*Hogy elérjek a napsütötte sávig*). Nádasdynál merőben szokatlanul, sorjáznak a jelzős szerkezetek: „dohszagú / mélyek vitéze, patkányok arája, / áradó salakban gyémántsziget”. A második strófa saját Isten utáni örökös „szimatolását” veti össze Petri agnosztikus ateizmusával, aki tudta, „hogy ő nincs”. „Tudtad, hogy *ki* nincs.” Ez a módosító megjegyzés azért feltételez némi kapcsolatot kettejük között; ugyanis ha valaki úgy tagadja Isten létét, hogy közben tudja, ki az, akinek a létét tagadja, nyilvánvalóan nem egyszerűen ateista. A harmadik strófában megfogalmazza azt, amiről az egész vers szól: „nem hasonlítok rád, klasszikus ember”. (Bevallom, a „klasszikus” jelzőt nem tudtam értelmezni.) De az utolsó versszakban bontja ki igazán az emberi-költői alkatuk közötti különbséget. „Te mindenből kibújtál, leperog / rólad a sár. Én be se piszkolódok. / Kettőnk közt, látod, fényévnyi a táv: / nekem otthon a napsütötte sáv.” Az ellentét retorikailag szépen ki van dolgozva; mégis úgy vélem, nem egyszerűen csak a „pokoljáró” és a „fellegjáró” költő közötti megkülönböztetésről van szó. Hiszen ha vissza-utalunk a Petri-versre, akkor az ily módon megkonstruált ellentétnek nincs is alapja: a híres műben a költői énnék szintén a „napsütötte sáv” az otthona, nem a dohos pince. „Én be se piszkolódok” – ez a sor inkább arra utal, hogy milyennek látja saját költői alkatát: olyanak, aki nem száll alá a patkányos mélységekbe. Hogy ez hiányérzetet keltene benne, arra nincs utalás. A pokoljárás merészségét nyilvánvalóan csodálja, de esze ágában sincs követni. Megelégszik az emberi kapcsolatok mélyének megtapasztalásával, ahol „már lángra kaptak a belső erők, / amik a forró kályhát szétvetik” (*Már lángra kaptak*).

Ha már Nádasdynak a magyar költészethez való viszonyáról kellett szót ejtenünk Petri kapcsán, ki kell térnünk három figyelemre méltó versre, amelyeknek tárgya Petőfi (*Önálló bolygó volt, Mindenki költője, Jóval a szezon vége után*). Figyeljünk az első felütésére: „Én a Petőfit sose irigyeltem”. A határozott névelő fontos, mert kifejezi, hogy (akárcsak Petri esetében) nem az életrajzi személyről vagy az életmű egészéről beszél, hanem arról a szimbólummá vált jelenségről, ami a kettő ötvözetéből létrejött. Vagyis a „petőfiségről”. Arról a csodáról, hogy „följön ez a suttyó Petrovics, / és mindenkinél jobb”. Pedig – és itt jönnek a személyiségvonások – irigyelhetné a szabadságát, a gyors döntéseit, azt, hogy „nem totojázott évekig a belső, / sajátabb színek után szimatolva: / az írás volt a fontos, nem az ihlet”. Ez utóbbi állítás persze már interpretáció, amellyel a magam részéről ugyanúgy nem értek egyet, mint azzal a korábbi, nem is kissé rosszmájú állítással, mely szerint „még szerencse, hogy meghalt, mert esetleg / kiderült volna, hogy nem tud növekedni”. Nádasdy persze verset írt, nem irodalomtörténeti értekezést, márpedig egy verssorral greteszk dolog vitakozni. Mégsem tudom megállni, hogy meg ne jegyezzem, amennyiben ezt a sort értelmezésként kezeljük, akkor összekeveredik benne a kultikus mártírszerep (amelyen valóban nem lehetett volna „túlnőni”), és egy költői alkat – akár mélyebb – módosulásainak lehetősége. Ez utóbbiról nyilván csak feltételezéseink lehetnek – jómagam a ránk maradt művek alapján dramatikus hangnemváltozásokat is el tudnék képzelni Petőfinél. Nádasdy versének azonban nem ez a lényege, hanem annak a kristálytisztán egyértelmű felmutatása, hogy miért irigyelte inkább Aranyt vagy Vörösmartyt. Ezek kínlódó-töprengő, „belső, sajátabb színek után szimatoló” karakterét tartja a magáéval rokonnak, míg Petőfit kívülről, tűzijáték gyanánt bámulja.

Különös, hogy Petőfi hasonló képpel láttatta Arany fellépését, bár ő a romantika zsenifelfogásának megfelelően inkább a tengerből előbukkanó vulkánra, tehát egy természeti jelenségre, nem pedig a tűzijáték emberi artefaktumára célzott. „Ki és mi vagy? hogy így tűzokádó gyanánt / Tenger mélységéből egyszerre bukkansz ki.” A *Petőfi-portré* alcímű *Mindenki költője* voltaképpen továbbgondolja az előző versben megkezdett jellemzést. Egy irodalomtörténész – de talán egy Petőfit többé-kevésbé jól ismerő versolvasó is – akár minden sorban találhatna vitatnivalót. „Az érettség kérdése felvetődik. / Témává tehető a könnyű kéz.” Ezt a két sort nehéz másként érteni, mint hogy könnyű kezű, ámde még éretlen költőről van szó. „Az Istenből csak szeleteket lát, / mintha csak annyit tudna: élni jó. / Nem ismeri a melankóliát? / Sose jön szembe a depresszió?” Olyan költői egyéniséget látat tehát Nádasdy, akiből „csak ömlik, ömlik az élet”, az élet negatív oldalából csak a keserves csalódást ismeri, de a bölcsességre, vagyis az önreflexióra nem vevő. „Ő még őszintén biztat: csak előre! / Még kezéből eszik a cifra szolgál.” Az utolsó Ady-utalás különösen érdekes, hiszen a költőutód egyaránt elhatárolódott a „tempózó” Aranytól és az „istenülő” Petőfitől. Mégpedig azon az alapon, hogy ők a költői alkotást mindennél fontosabbnak tartották, szemben vele, kinek számára a vers „csak cifra szolgál”. Nádasdynál egy olyan Petőfi-portré rajzolódik ki, amelyhez a mából csak annyiban lehet kapcsolódni, hogy életművét és költői gyakorlatát mérhetetlen messzeségből látjuk, egy visszahozhatatlan kor és világlátás letéteményeseként.

A perspektíva nem változik a *Jóval a szezon vége után*, a *Petőfi emlékére* alcímű versben, a hangvétel azonban igen. Jóval személyesebb, melankolikusabb vers ez az előző kettőnél (talán jelentősebb is azoknál). A perspektíva változatlanságát úgy értem, ahogy azt a záró versszak sugallja. „Ő láthatott még egy-két kósza angyalt; / ahol nekünk nem látszik semmi rég. / Az ürességbe mereszjünk szemünket – / igen, de lenn a földön van az ég.” Vagyis Petőfi olyan korban élt, ahol még közvetlen valóság lehetett a transzcendencia (egy-két kósza angyal képében), szemben velünk, akik a szürke és üres égbe bámulunk hasztalan. A jelen téli szürkéségének a szöges ellentéte volt Petőfi költői világa. „Harsányan irt, imperatív színekkel, / ahogy a festő, Csontváry csinálta. / A szabadság, a szerelem piros, / a fű zöld, az ég kék, a szalma sárga.” A *szezonvég* szemantikai tartománya többrétű: jelentheti a Petőfi-bicentenáriumi év végét, de egyszerűen a nyártól és az ősztől való búcsúzást is, mindezt a versbeli én saját, az élettől szintén búcsúzkodó helyzetére vonatkoztatva. Az utolsó sor jóval talányosabb, mint első pillantásra vélénk. Az „igen, de lenn a földön van az ég” érthető úgy, hogy az ég mint a transzcendencia helye megszűnt: minden a földre költözött, már nincs esélyünk kósza angyalokkal találkozni; az én hiába próbál „ügyelni arra: mi van odafönt”. De sugallhatja azt is, hogy amennyiben a tekintetünket a számunkra elérhető világra, vagyis „lenn, a földre” fordítjuk, esetleg találkozhatunk az égi transzcendencia földi megnyilvánulásaival. Ez a sötét-szürkés tónusú költemény, noha a költő Petőfi-képének eddig megismert sajátosságait nyilvánvalóan nem ingatja meg, felkínál egy lehetőséget arra, hogy kapcsolatot találjunk ezzel a tőlünk végtelenül távol esőnek bemutatott költői világgal. Ezt a felvillantott esélyt hordozza – legalábbis értelmezésemben – az utolsó sor.

A kötet utolsó versei jobbára visszatérnek a kapcsolati problémák tematikájához. A *Házasság* című verset a függőágy képe köré építi fel, a Nádasdy költészetében jól ismert módszerrel, vagyis a testi benyomások következetes kibontásával, szembeállítva a beszárláskor tapasztalt heves kilengést a jelenlegi állapottal. „Mostanra már csak jelzésszerűen, / finoman rezdül.” Ezt zárják le (önironikus életbölcességként) az utolsó sorok. „Persze megtanultuk: nincs örökmozgó. Néha, állítólag, / a Foucault ingáját is meglökik.” A költőtség kérdését firtatja a *Miféle korlát* is, amely finoman szcenírozza a szeretetből alapjáratban adódó korlátosság és a korlátlan szabadság utáni vágy feloldhatatlan dinamikáját. Különösen akkor válik feloldhatatlanná ennek a kétféle elvárásnak a viszonya, ha

az egyik fél (jelen esetben az egyes szám első személyben megszólaló) igényli a korlátot. Neki akar dőlni, kapaszkodni belé, főleg lefelé haladtában. „Muszáj / nekem a korlát, ezt hangoztatom, / már a szemébe mondom, élvezettel, / de nem szereti hallani.” A *Menj és játssz* tulajdonképpen ennek a dilemmának a másik nézetét mutatja meg. „Ha tíz körömmel tartanálak, / húsdod tépve menekülnél.” A korlátnélküliség, a másiknak biztosított teljes szabadság az én szabadulásvágyának álcájaként működhet „én is / szabadultan ejtem le, amit unok”. Ez azonban sohasem végérvényes: „csak mikor már zuhan, / kapok sikoltva utána”.

A kötet végén található két, egymásnak felelő vers az én-te kapcsolatok körét tágítja ki az én-ők viszony számbavételére (*Mostantól minden más lesz, Ez most már így marad*). A két költeményt nyilvánvalóan együtt kell olvasnunk. „Már mindig, mindig egyedül leszek, / mert nem tudom, hogy használat után / hová kell tenni az embereket.” Egy kapcsolatépítési „stratégia” kudarca bontakozik a költeményben, egy olyan szubjektumé, aki mindig társakat keresett, sőt, mint mondja, „társakat kellett csinálnom”. „Mindenkít próbáltam lefegyverezni, / itt vannak mégis. Körben, háttal állnak.” A körben álló többiek képe önmagában véve is fenyegető; de hogy háttal állnak, az nem agressziót, hanem megközelíthetlenséget, megsemmisítő közönyt mintáz. Mégpedig, ahogy a vers címe sugallja, végérvényesen. A második vers látszólag éppen az ellenkező konklúzióból indul ki. „Már sosem, sosem leszek egyedül, / a kerékvágásból nincs kifelé.” Ám ez sem a valódi, társas együttlét biztosítója, hanem az énté rászáradt „egykedvű derű, / a túlélés macacs ígéretése”. Az élet, a kerékvágás-lét így elviselhető; ahogy az Operaház képében térbelivé teszi, a többiek is mind ott vannak, együtt nézik ugyanazt az arany mennyezetet, és ez a nézés fölemeli őket. A vers beszélője azonban nem mer ebben a közös érzésben feloldódni. „Mert érdemes-e lubickolni köztük, / ha aztán egyedül szárítkozom?” A két vers valójában a magány kétféle variánsa. Az egyik a pusztítóan negatív egyedülség, a másik a túlélést biztosító, de könny, vagyis katarzis nélküli tudomásulvétele a többiek folyamatos jelenlétének, a közöttük való feloldódás esélye nélkül. A két szöveg összjátéka mégis fontos: azt bizonyítja, hogy Nádasdy Ádám lírája (kölcsonvéve egyik írásának címét) *elbírná a saját súlyát*.